

נעם גולדשטיין
מפעלי ים המלח

המלונות ותשתיות התיירות באגן הדרומי נמצאים בסכנת הצפה כתוצאה מעליית מפלס ברכות האידוי התעשייתיות | צילום: דורון ניסים

[תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדיון המלא](#)

ים המלח – חזון מול מציאות

גיליון אביב 2011 / כרך 2 (1)

2 בינואר, 2011

ההיסטוריה של ים המלח שלובה וארוגה בסיפור הציוני. הפקת האשלג מים המלח הופיעה כבר בחזונו של הרצל, ומי שהוציא לפועל את התכנית היה המהנדס נובומייסקי, שהקים לפני כ-80 שנה את מפעלי האשלג בצפון ים המלח. מאוחר יותר הועברו המפעלים לדרום האגן בשל תנאי הקרקע הנוחים יותר במקום. מפעלי ים המלח מספקים כיום מקומות עבודה לעשרות אלפי משפחות בדרום הארץ ומהווים עוגן מרכזי לכלכלת הנגב בפרט ולכלכלת המדינה בכלל. המוצר העיקרי כאמור הוא אשלג, המשמש כאחד ממרכיביהם העיקריים של דשנים לחקלאות. בים המלח מפיקים כיום כ-10% מייצור האשלג בעולם, והעתודות בו נחשבות לגדולות במיוחד.

הגורם העיקרי לירידת מפלס ים המלח הוא הקמתם של המוביל הארצי בשנת 1964 ושל מפעלי מים נוספים במרחב. מאז פסקה כמעט לחלוטין הזרימה בירדן ובנחלים אחרים המוליכים אל ים המלח. 1.3 מיליארד מ"ק מים, שזרמו מדי שנה לימה, משמשים כיום לשתייה ולחקלאות בישראל, בירדן, בלבנון, בסוריה וברשות הפלסטינית.

האגן הדרומי שלחופו שוכנים בתי המלון המשגשגים בצד הישראלי מתקיים בזכות פעילות המפעלים, שכן בתהליך ייצור האשלג נשאבים המים מהאגן הצפוני לברכות אידוי באגן הדרומי. בברכות שוקעים המינרלים תוך שימוש באנרגיית השמש לאידוי ולריכוז התמלחות. כיום מסופקים המים לאגן הדרומי בצד הישראלי באמצעות משאבות המעלות את המים לגובה 30 מטרים – ההפרש בין רום האגן הצפוני לדרומי.

על הפרק עומד עתה פרויקט תעלת הימים מים סוף לים המלח, שנבחן על-ידי הבנק העולמי והמדינות באזור. הפרויקט, המיועד בעיקרו לספק מי שתייה לממלכת ירדן, אך גם לייצב את מפלס ים המלח, יכול בתוכו מערך של התפלת מי ים סוף והעברה של מי הרכוז לים המלח.

אל מול היתרונות הברורים שבהשגת יעדים אלה, עומדים חששות מתוצאות הלוואי של הפרויקט, שמבחינת התערבותו בסדר

הטבע הוא גדול גם בקנה מידה עולמי. החשש הוא שכתוצאה מערבוב מי ים סוף עם מי ים המלח יתרחשו תופעות כימיות (היווצרות גבס), ביולוגיות (היווצרות אצות), פיזיות (שיכוב – מי ים סוף בהיותם קלים יותר, "יצופו" על פני מי ים המלח) ואקלימיות (אידיו מוגבר, לחות גבוהה יותר), וכן השפעות נוספות. למפעלי ים המלח אינטרס ברור להגדיל את הידע בנושא הסכנות הצפויות מביצוע פרויקט תעלת הימים. המפעלים שותפים למחקר שנעשה עם המכון הגיאולוגי. הידע המועט שקיים כיום בנושא מבוסס על ברכות ניסיוניות קטנות הנמצאות בחצר מפעלי ים המלח. חוסר במידע מעלה את רמת אי הוודאות בקשר לתוצאות פרויקט ענק זה.

דילמה אינה פשוטה כלל וכלל – המטרות חשובות, אך תופעות הלוואי שבתרחישים הקיצוניים עלולות להיות הרות אסון.

אנו סבורים כי שיקום ים המלח ואספקת מי שתייה לירדן הם בעלי חשיבות גדולה. יחד עם זאת, חלק מהתופעות המתוארות לעיל שעלולות לנבוע מפרויקט תעלת הימים הן בעלות פוטנציאל לגרימת נזק גם לתהליכי הייצור במפעלים – נזק שאת חומרתו קשה לאמוד בשל היעדר ידע מספיק.

כדי למנוע טעויות בקנה מידה גדול יש למצות את המחקרים בנושא בטרם תתקבל החלטה בנוגע לתעלת הימים. הבנק העולמי הבחין את החלופה האמורה, כבר החל לבצע את המחקרים ולבחון את הנושא, ויש לתת לו את הזמן הנדרש לסיימם. נוסף על כך, ראוי כי בטרם תתקבל החלטה על הפרויקט, ייבחנו לעומק חלופות נוספות שייתכן שיש להן עדיפות כלכלית וסביבתית. בחינה מקצועית רחבה תאפשר להקטין את החששות מפני הבלתי נודע בפרויקט מסוג זה ולמנוע טעויות כבדות משקל שיפגעו בכלכלה ובסביבה באזור ובים המלח עצמו.

מקורות

1. המשרד לאיכות הסביבה ומכון ירושלים לחקר ישראל. 2006. מסמך מדיניות: אגן ים המלח הערכת מצב ומשמעויות לעתיד בתנאים של המשך ירידת המפלס. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.